

JERZY BĄBEL

WERYFIKACYJNE BADANIA POWIERZCHNIOWE PRZEPROWADZONE W REJONIE WSI MIERZANOWICE I WOJCIECHOWICE, WOJ. TARNOBRZEG

WSTĘP

Rzeka Gierczanka jest prawobrzeżnym dopływem Kamiennej i ma dł. ok. 15 km. Znajduje się ona na północnym obrzeżeniu Wyżyny Sandomierskiej w niewielkiej, kilkukilometrowej odległości od wschodni wschodniolugórskich surowców krzemiennych. Płynie w podmokłej, zabagnionej i miejscami torfiastej dolinie, której szerokość wynosi od 50-150 m i głębokość od 25-30 m. Zachodnie zbocze doliny jest dość łagodne, opada bowiem pod kątem 10-20°. Zbocze wschodnie jest bardziej strome. W rejonie Wojciechowic i Mierzanowic dolina ta pozbawiona jest tarasów. Bogata rzeźba, niecki i wąwozy dzielą jej zbocza na szereg płaskowzgórz i ostróg. W dolinach Gierczanki i jej dopływów znajdują się gleby mułowo-bagiennie, na których rozwija się bujnie roślinność łąkowa i wodna. Teren ten doskonale sprzyja wypasowi bydła. Powierzchnię stoków i grzbietów ostróg oraz płaskowzgórz tworzą gleby lessowe całkowite, lekko żbielicowane, o zawartości węgla wapna, oraz czarnoziemy zdegradowane. Są to gleby żyzne i wyjątkowo dobre do uprawy roślin.

Urodzajne ziemie i bliskość do złóż surowców krzemiennych były podstawowymi czynnikami, które spowodowały, iż teren ten był bardzo dogodny dla osadnictwa młodszej epoki kamienia i wczesnej epoki brązu.

Wyjątkowo duże zagęszczenie stanowisk archeologicznych, pochodzących z tych epok w dorzeczu Gierczanki, od lat wzbudzało zainteresowanie różnych badaczy i miłośników starożytności polskich. Pierwsze wzmianki o znaleziskach z tego obszaru datują się na połowę XIX w. Jest rzeczą znaną, że w pierwszym numerze jednego z najstarszych czasopism archeologicznych w Polsce w „Wiadomościach Archeologicznych” zamieszczona została informacja o odkryciu w 1859 r. w Stodołach (obecnie gmina Wojciechowice) grobu ciałopalnego¹, wyposażonego w naczynie kultury mierzanowickiej i zawieszki z szabli dzika. Dalsze znaleziska datują się na 1902 r. i są nimi 2 siekiery krzemienne kultury mierzanowickiej odkryte w Wojciechowicach². Z Wojciechowic ze stan. VIII pochodzą również materiały kultur amfor kulistych i mierzanowickiej znalezione w 1936 r.³ Były to jednak znaleziska przypadkowe. Systematyczne badania wykopaliskowe podjęto w tym mikroregionie dopiero u schyłku lat 30. Pionierem ich był K. Salewicz, działający tam z ramienia Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie, który badał wykopaliskowo stanowiska I i III

¹ J. Przyborowski, *Z epoki kamiennej w Sandomierskiem*, WA, t. 1: 1873, s. 13-14.

² R. Jakimowicz, *Zbiór wykopalisk przedhistorycznych w Muzeum Diecezjalnym w Sandomierzu*, WA, t. 5: 1920, s. 215.

³ K. Kowalski, *Materiały do badań neolitu w Polsce*, Mat. SiW, t. 3: 1975, s. 67, ryc. 8c, 5h, f.

w Mierzanowicach. Lata 50, 60 i początek lat 70 przyniosły tym terenom liczne działania ekspedycji wykopaliskowych PMA i IHKM PAN w Warszawie oraz Kieleckiego Towarzystwa Naukowego. Badaniami objęto stanowiska w Mierzanowicach, Wojciechowicach i Stodołach. Badania powierzchniowe osadnictwa neolitycznego i wczesnobrązowego dorzecza Gierczanki prowadził w latach 1960-1973 Z. Krzak⁴. Wyniki jego prac w formie artykułu zostały złożone do druku w „Wiadomościach Archeologicznych”.

Dzięki uprzejmości autora miałem możliwość zapoznać się z nimi, co z kolei skłoniło mnie do podjęcia weryfikacyjnych badań powierzchniowych w rejonie wsi Mierzanowice i Wojciechowice. Celem moich badań było uściślenie zasięgów stanowisk kultury mierzanowickiej oraz zlokalizowanie w terenie i na mapie znanych z literatury stanowisk archeologicznych w Mierzanowicach.

Badania z ramienia PMA w Warszawie prowadziłem w dn. 20-22 IV 1983 r. Warunki badań były niezbyt dobre. Część stanowisk w Mierzanowicach i stanowiska VI-VII w Wojciechowicach pokrywały bowiem oziminy utrudniające penetrację. Gleba orna była pylistą i sucha a zabytki znajdujące na niej, szczególnie ceramika, słabo widoczne, oblepione ziemią. Ze stanowisk weryfikowanych zbierałem jedynie charakterystyczne fragmenty ceramiki i narzędzia krzemienne. Ze stanowiska I w Stodołach oraz ze stanowisk w Mierzanowicach nie zbierałem nic.

WYNIKI BADAŃ

W wyniku podjętych badań zweryfikowałem i uściśliłem zasięgi 11 stanowisk. W Wojciechowicach zarejestrowałem dodatkowo 3 stanowiska i 3 punkty znaleziskowe, które nie widniały na mapie sporządzonej przez Z. Krzaka, tj. stan. V-VI, VIII i pkt. 1-3. Na penetrowanym przeze mnie obszarze znajdują się: 3 stanowiska kultury pucharów lejkowatych, 7 stanowisk kultury amfor kulistych, 3 stanowiska kultury ceramiki sznurowej, 2 stanowiska kultury złockiej, 13 stanowisk i punktów znaleziskowych kultury mierzanowickiej, 2 stanowiska grupy Chłopice-Veselé, 3 kultury trzcinieckiej, 1 z okresu halsztackiego, 6 z okresu wpływów rzymskich, 2 z wczesnego średniowiecza, 3 ze średniowiecza, 1 ogólnie z przełomu neolitu i wczesnej epoki brązu i 1 o nieokreślonej przynależności kulturowej (ryc. 1).

Badania moje potwierdziły sygnalizowane wcześniej przez Z. Krzaka wyjątkowo bogate osadnictwo kultury mierzanowickiej w dorzeczu rzeki Gierczanki. Po uzupełnieniu mapki stanowiskami odkrytymi wcześniej przez Z. Krzaka otrzymuje się obraz szczególnego zagęszczenia stanowisk tej kultury w rejonie wsi Wojciechowice i Stodoły (ryc. 2). Gęstość stanowisk kultury mierzanowickiej na omawianym terenie, nie licząc znalezisk luźnych, wynosi przeciętnie 1 stanowisko na 2 km². Jest to świadectwem stałego, intensywnego i długotrwałego osadnictwa tej kultury w regionie Wyżyny Sandomierskiej. Zestawiając stanowiska osadnicze kultury mierzanowickiej posiadające dobrą lokalizację z terenów Wyżyny Sandomierskiej, pochodzące z badań Z. Krzaka⁵, I. Kupczyk⁶, K. Kowalskiego⁷, J. Bąbla⁸ oraz tych, które zostały odkryte w latach 1972-1973 przez K. Kowalskiego, J. Bąbla, M. Szope, Z. Sulgostowską i w 1982 r. przez M. Zalewskiego i S. Sałacińskiego, stwierdzić można, że w całym dorzeczu Gierczanki istotnie znajduje się wyjątkowa koncentracja stanowisk tej kultury. Rozrze-

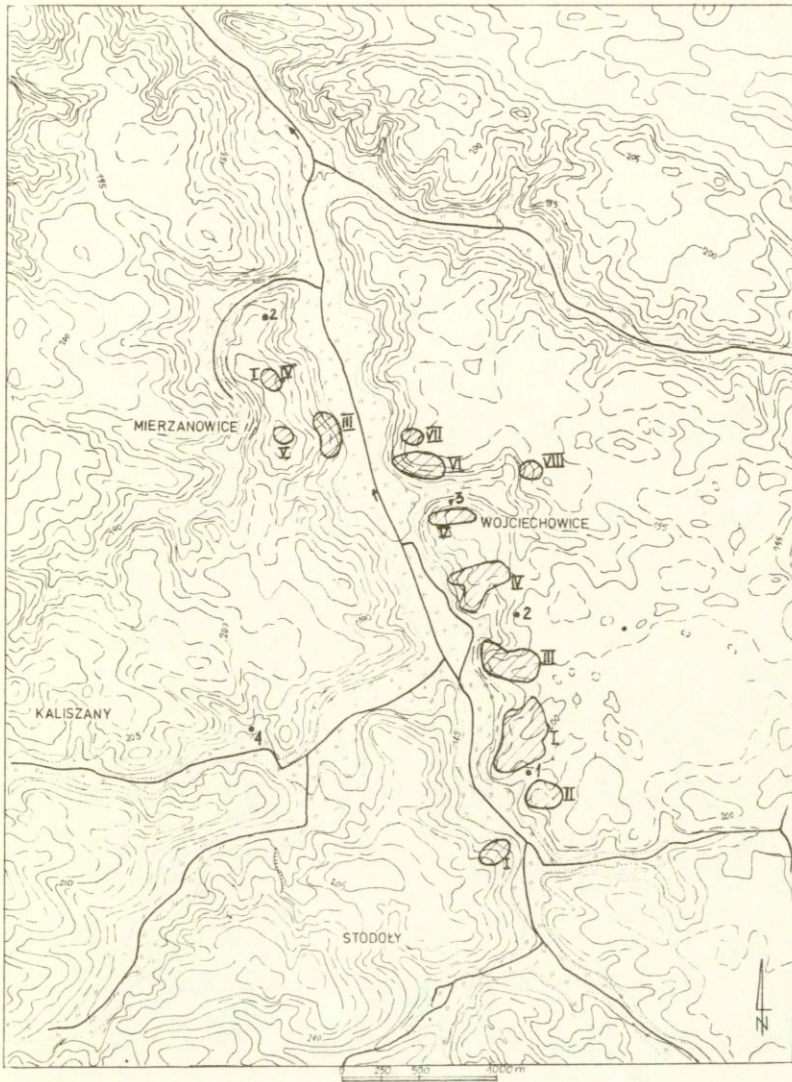
⁴ Z. Krzak, *Sprawozdania z badań na Wyżynie Opatowskiej w 1960 r.*, Spraw. Arch., t. 14: 1962, s. 31; tenże, *Nowe stanowiska neolityczne i wczesnobrązowe w dorzeczu Gierczanki na Wyżynie Sandomierskiej*, WA w druku.

⁵ Krzak, *Sprawozdanie...*, s. 46-48; tenże, *Nowe stanowiska...*

⁶ I. Kupczyk, *Osadnictwo neolityczne wczesnobrązowe w górnym dorzeczu Opatówki*, 1970, Praca magisterska, Archiwum IA UW.

⁷ K. Kowalski, *Wyniki badań archeologicznych w dorzeczu Obręczówki*, Mat. SiW, t. 3: 1975, s. 471-500.

⁸ J. Bąbel, *Badania powierzchniowe dorzecza rzeki Kamionki w pow. opatowskim*, WA, t. 40: 1975, s. 531-580.

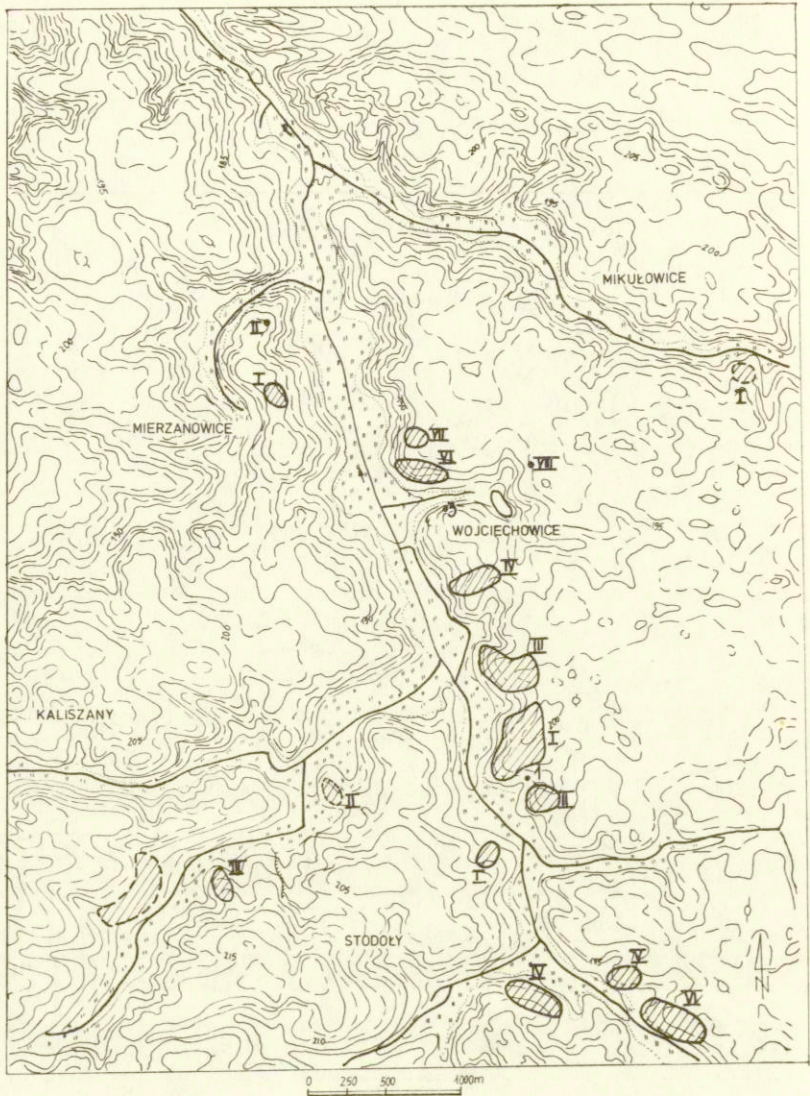
Ryc. 1. Dorzecze rzeki Gierczanki w rejonie wsi Wojciechowice, Mierzanowice i Stodoły, woj. Tarnobrzeg. Położenie weryfikowanych i odkrytych stanowisk archeologicznych

Rys. J. Bąbel

Gierczanka basin in the region of the villages of Wojciechowice, Mierzanowice and Stodoły, Tarnobrzeg province. Location of the verified and discovered sites

dzają się one znacznie na obszarach położonych na północ, zachód i południe od omawianego terenu. I tak na obszarze w promieniu 5 km od stan. I w Wojciechowicach znajduje się 20 stanowisk osadniczych, w pierścieniu o średnicy od 10-30 km – 30 stanowisk, a poza nim ok. 30 dalszych. Liczby te oczywiście będą się zmieniać w miarę intensyfikacji badań powierzchniowych w rejonie dolnej Opatówki i wschodniej części Wyżyny Sandomierskiej. Moim zdaniem, można zaryzykować twierdzenie, iż przyszłe badania raczej potwierdzą wyjątkowość skupiska osadniczego nad Gierczanką niż jej zaprzeczają.

Wielkość zlokalizowanych stanowisk kultury mierzanowickiej nad rzeką Gierczanką jest

Ryc. 2. Dorzecze rzeki Gierczanki, woj. Tarnobrzeg. Położenie stanowisk z wczesnej epoki brązu (kultury mierzanowickiej). Lokalizacja stanowisk w Kaliszanych (I), Stodołach (II-VI) i Mikułowicach (I) wg Z. Krzaka

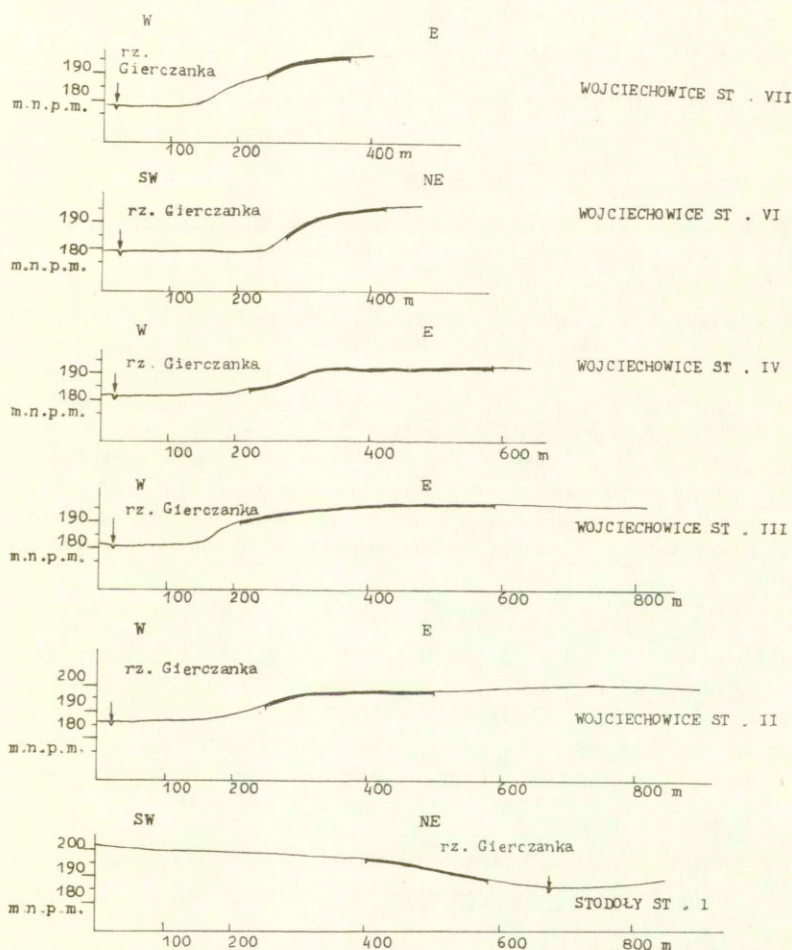
Rys. J. Bąbel

Gierczanka basin, Tarnobrzeg province. Location of EBA sites (Mierzanowice culture). Location of sites at Kaliszany (II), Stodoły (II-IV) and Mikułowice (I)

różna, waha się od ponad 1,7 ha do ponad 15 ha. Z całego kompleksu osadniczego największymi stanowiskami są, oddalone od siebie o ok. 2250 m, stan. I w Wojciechowicach i stan. I w Kaliszanych. Ich wielkość przekracza 15 ha. Pozostała grupa stanowisk ma powierzchnię od 1,7-4,4 ha (Wojciechowice, stan. II, IV, VI, VII; Mierzanowice, stan. I; Stodoły, stan. I, III, IV, V) oraz 7,5-8,4 ha (Stodoły, stan. VI; Wojciechowice, stan. III). Wielkości stanowisk kultury mierzanowickiej w Wojciechowicach, stan. VIII, oraz w Mikułowicach, stan. I, nie udało się dokładnie określić. Z badań powierzchniowych wynika, że znane

od lat stanowisko I (+IV) w Mierzanowicach znajduje się na skraju kompleksu osadniczego nad Gierczanką a jego wielkość stawia go w rzędzie mniejszych stanowisk odkrytych na tym terenie. Trzeba się tu jednak zastrzec, że uwaga ta może być w pewnym stopniu myląca, gdyż na skutek procesów akumulacji i denudacji występowanie materiału zabytkowego lub jego brak na powierzchni stanowiska niekiedy nie pokrywa się z rzeczywistym występowaniem obiektów archeologicznych pod warstwą oraniny.

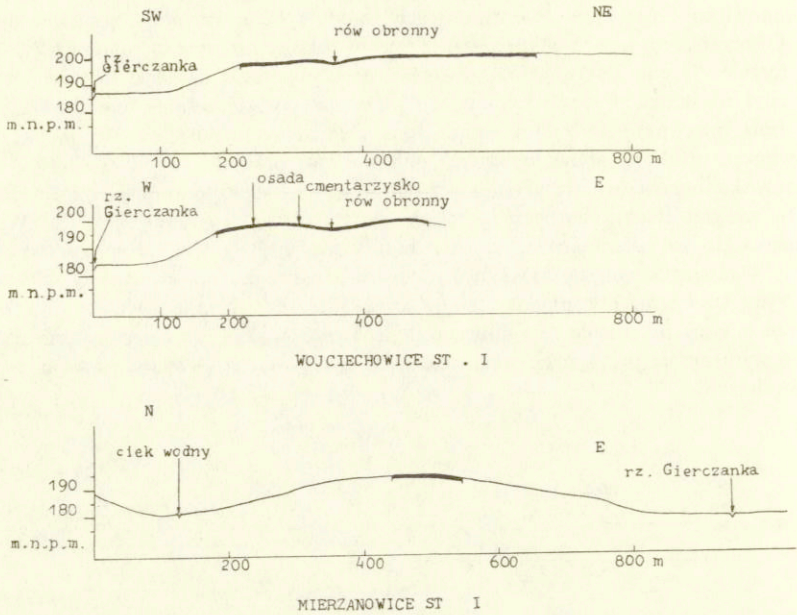
Stanowiska omawianej kultury lokują się na silnie wyeksponowanych formach rzeźby terenowej, na grzbietach i górnych częściach zboczy ostróg lessowych (ryc. 3). Wybierano takie miejsca do zakładania osad, które z natury swojej były z 3 stron trudno dostępne. Od strony 4 zabezpieczano się niekiedy rowem obronnym, jak np. na stan. I w Wojciechowicach (ryc. 4). Cecha obronności stanowiska osadniczego była decydująca i dlatego też w wyborze miejsca na osiedle rezygnowano z problemu wystawy, tj. nasłonecznienia. Widać to bardzo wyraźnie na przykładzie stanowisk w Mierzanowicach, Wojciechowicach, Mikułowicach i Stodółach.

Ryc. 3. Położenie stanowisk w Wojciechowicach (II-IV, VI-VII) i Stodółach (I), woj. Tarnobrzeg, względem topografii terenu

Rys. J. Bąbel

Location of sites at Wojciechowice (II-IV, VI-VII) and Stodóły (I), Tarnobrzeg province, in relation to the topography of the terrain

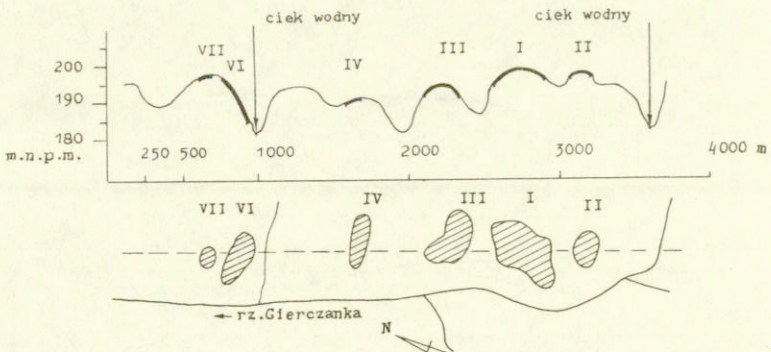
Ryc. 4. Położenie stan. I w Wojciechowicach i stan. I w Mierzanowicach, woj. Tarnobrzeg, względem topografii terenu

Rys. J. Babel

Location of site I at Wojciechowice and site I at Mierzanowice, Tarnobrzeg province, in relation to the topography of the terrain

Bardzo interesujący jest związek pomiędzy położeniem stanowisk względem topografii terenu oraz ich wzajemnym stosunkiem (ryc. 5).

Przypuszczenie o stałym i długotrwałym osadnictwie kultury mierzanowickiej w dorzeczu Gierczanki znajduje również swoje potwierdzenie w istnieniu na tym terenie kilku cmentarzysk o znacznej liczbie grobów. Uwagę zwraca fakt dość bliskiego sąsiedztwa (3 km) dwu częściowo przebadanych wielkich płaskich szkieletowych cmentarzysk położonych na stan. I

Rys. 5. Wielkość i położenie stanowisk kultury mierzanowickiej w Wojciechowicach, woj. Tarnobrzeg, względem topografii terenu. Profil wzdłuż linii przerywanej

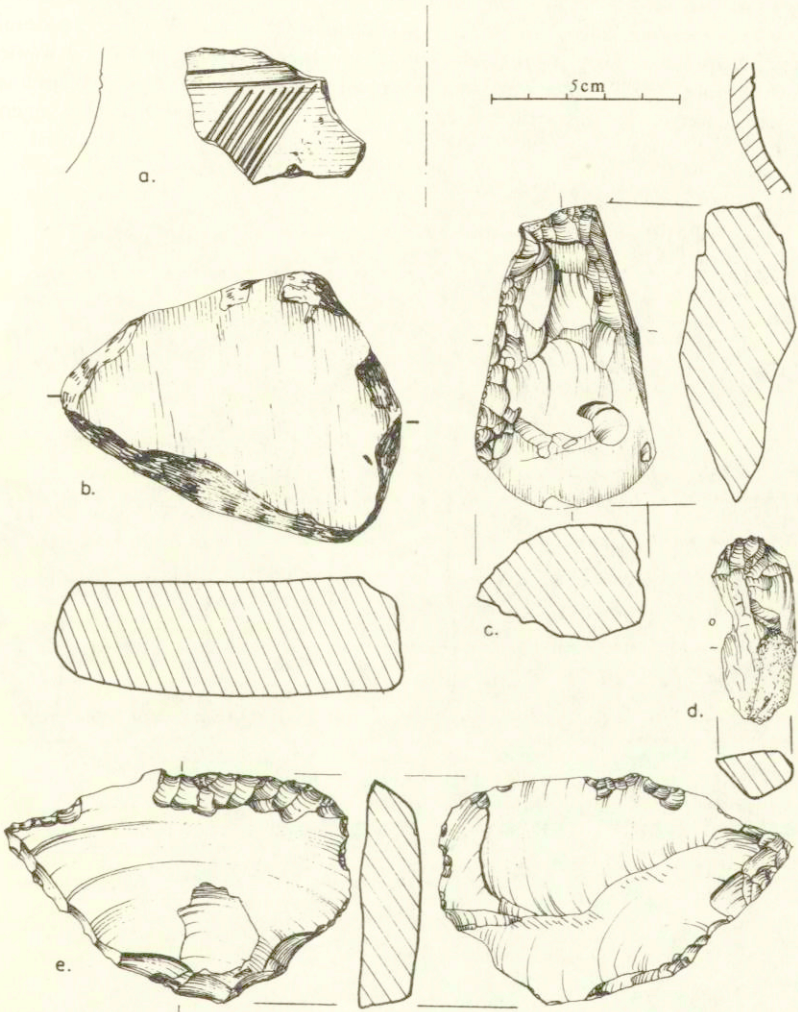
Rys. J. Babel

Size and location of Mierzanowice culture sites at Wojciechowice, Tarnobrzeg province, in relation to the topography of the terrain. Profile is along the discontinuous line

w Mierzanowicach i na stan. I w Wojciechowicach, a ponadto pochówków szkieletowych (kultury amfor kulistych? kultury mierzanowickiej?) na stan. IV w Wojciechowicach.

Zastanawiający jest fakt różnorodności form grobów tej kultury na tak niewielkim obszarze. Mamy tu bowiem do czynienia z cmentarzyskami płaskimi, kurhanowymi, pochówkami ciałopalnymi i szkieletowymi.

Ciałopalny grób odkryty w poł. XIX w. w Stodolach⁹ ma swoją najbliższą czasowo i przestrzennie analogię w grobie grupy Chłopice-Veselé w Wierzbniku-Starachowicach, woj. Kielce¹⁰, znajdującym się ok. 46 km od niego w kierunku północno-zachodnim. Inny grób

Rys. 6. Wojciechowice, stan. I, woj. Tarnobrzeg. Fragment ceramiki (a), wyroby krzemienne (c-e) i kamienne (b)

Rys. J. Babel, H. Łęgowiecka

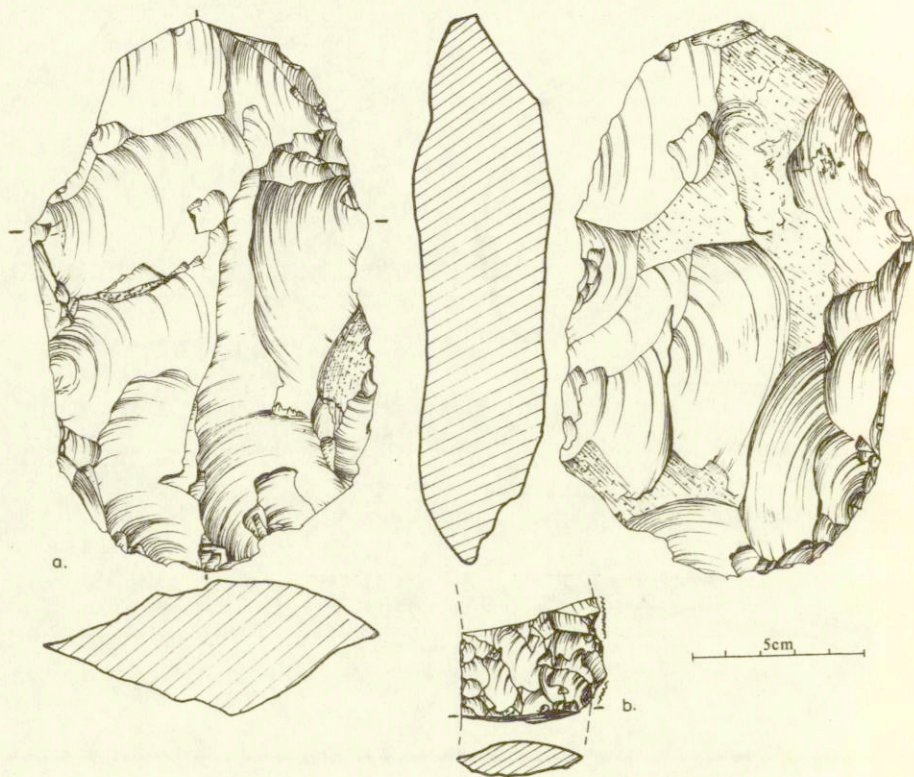
Potsherd (a), artifacts of flint (c-e) and stone (b)

⁹ Przyborowski, *Z epoki kamiennej...*, s. 13-14.

¹⁰ I. Sawicka, *Neolityczny grób ciałopalny w Wierzbniku w pow. ilżeckim*, *Prz. Arch.*, t. 2: 1924, s. 296-302.

kultury mierzanowickiej, tym razem szkieletowy, odkryty w Stodolach w przysiółku Łopata przykryty był nasypem kurhanu¹¹. Dodajmy, że w miejscowości tej w odległości ok 1,3 km od pierwszego kurhanu znajduje się również drugi, na którym znaleziono fragmenty ceramiki interesującej nas kultury. W obiekcie tym miały być również jakieś szkielety¹². Warto tu zauważyć, że w miejscowości Koszyce, pkt. 4 (ryc. 1), istnieje wzniesienie (kurhan?), o którego genezie i ewentualnej przynależności kulturowej jak na razie trudno powiedzieć.

Na powierzchni weryfikowanych stanowisk w Wojciechowicach (stan. I, II, III, IV) znajdowałem dość licznie występujące okruchy i bryły wapienne. Znaleziska tego typu sugerowały niegdyś Z. Krzakowi¹³ sepulkralny charakter stanowiska, jako że groby kultur pucharów lejkowatych, amfor kulistych, złockiej i mierzanowickiej na Wyżynie Sandomierskiej bardzo często wyposażane były w bruk lub obstawę z różnego formatu płyt i brył wapiennych. Mniemanie to potwierdziły potem badania wykopaliskowe na stan. I w Wojciechowicach. Istnieje zatem teoretyczna możliwość występowania cmentarzysk również na 2 wymienionych pozostałych stanowiskach.

Ryc. 7. Wojciechowice, pkt. 1 (a) i 3 (b), woj. Tarnobrzeg. Wyroby krzemienne

Rys. J. Babel. H. Łęgowiecka

Flint artifacts

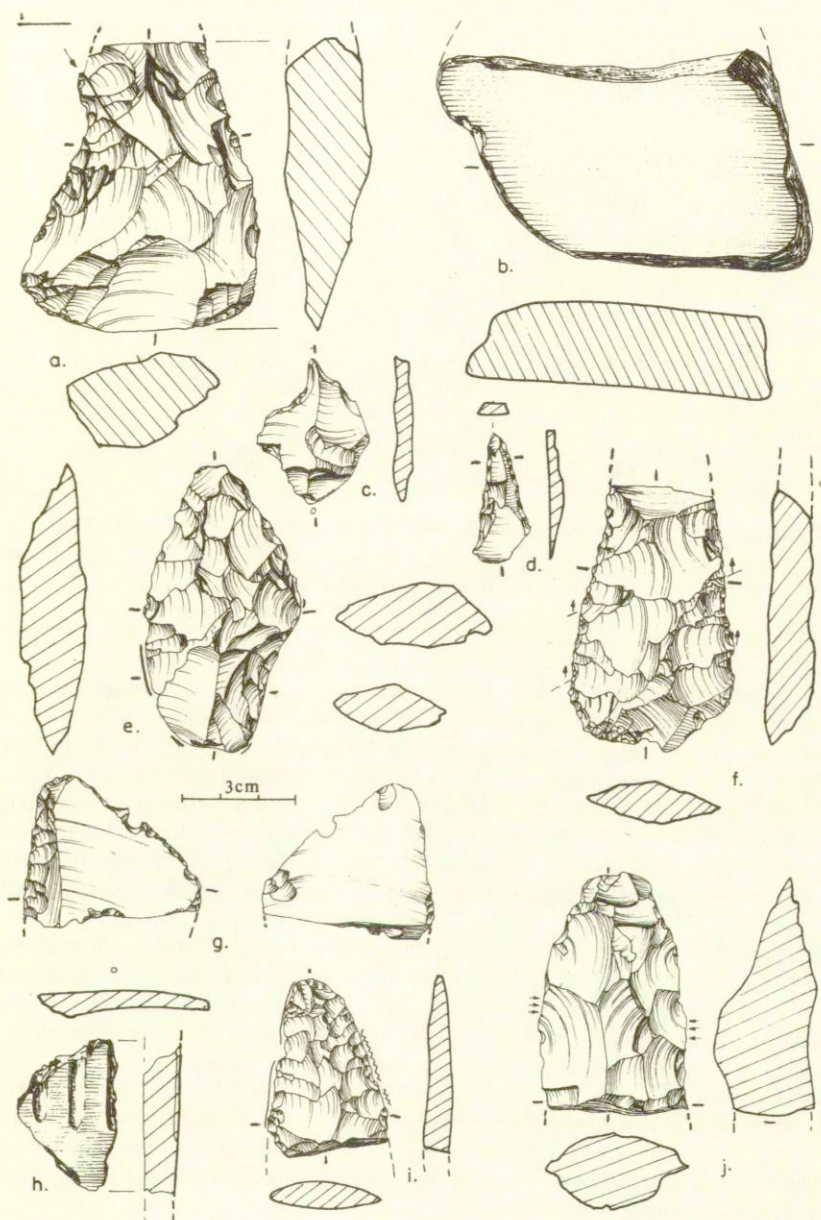
¹¹ J. Miśkiewicz, *Kurhan wczesnobrązowy w miejscowości Stodoly, pow. Opatów, WA*, t. 25: 1958, s. 362-363.

¹² Krzak, *Nowe stanowiska...*

¹³ Krzak, *Sprawozdanie...*, s. 48.

Argumentem przemawiającym za długim okresem trwania osadnictwa neolitycznego i wczesnobrązowego na tym terenie jest również wielokulturowy charakter badanych cmentarzysk.

Do rozważań na temat ewentualnych genetycznych związków, pomiędzy osadnictwem kultury mierzanowickiej a osadnictwem kultur amfor kulistych i trzcinieckiej na obszarze północnej części Wyżyny Sandomierskiej i sąsiadującymi z nią obszarami w widłach Kamień-

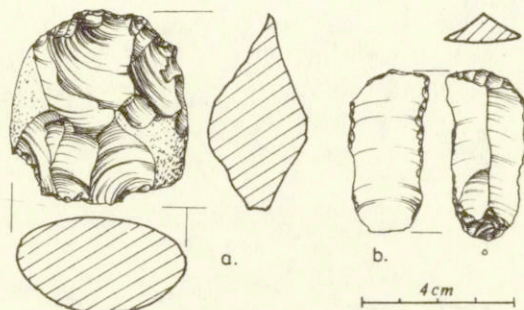
Ryc. 8. Wojciechowice, stan. III, woj. Tarnobrzeg. Wyroby krzemienne (a, c-g, i-j), kamienne (b), fragment ceramiki (h)

Rys. J. Bąbel. H. Łęgowiecka

Artifacts of flint (a, c-g, i-j) and stone (b), potsherd (h)

nej i Wisły, mogą posłużyć zestawienia współwystępowania stanowisk tych kultur. Na 58 dobrze zlokalizowanych stanowisk kultury mierzanowickiej w dorzeczu Kamiennej i w górnym biegu Opatówki w 21 znajdują się również materiały kultury amfor kulistych i w 21 zabytki kultury trzcinieckiej.

Z prahistorycznych wyrobów zebranych przez mnie w trakcie badań powierzchniowych nad rzeką Gierczanką uwagę zwracają półwytwory noży sierpowatych z krzemienia ożarowskiego ze stan. VI w Wojciechowicach i pkt. 1 (ryc. 7a, 10f), półwytwory siekier krzemienianych ze stan. III i VI (ryc. 8a, j; 10a), krzemienne graca górnicza ze stan. VI (ryc. 10g), tłuki krzemienne i fragmenty płyt szlifierskich znalezionych na stan. I, III, IV (ryc. 6b, 8b).

Ryc. 9. Wojciechowice, stan. V, woj. Tarnobrzeg. Wyroby krzemienne

Rys. J. Babel, H. Łęgowiecka

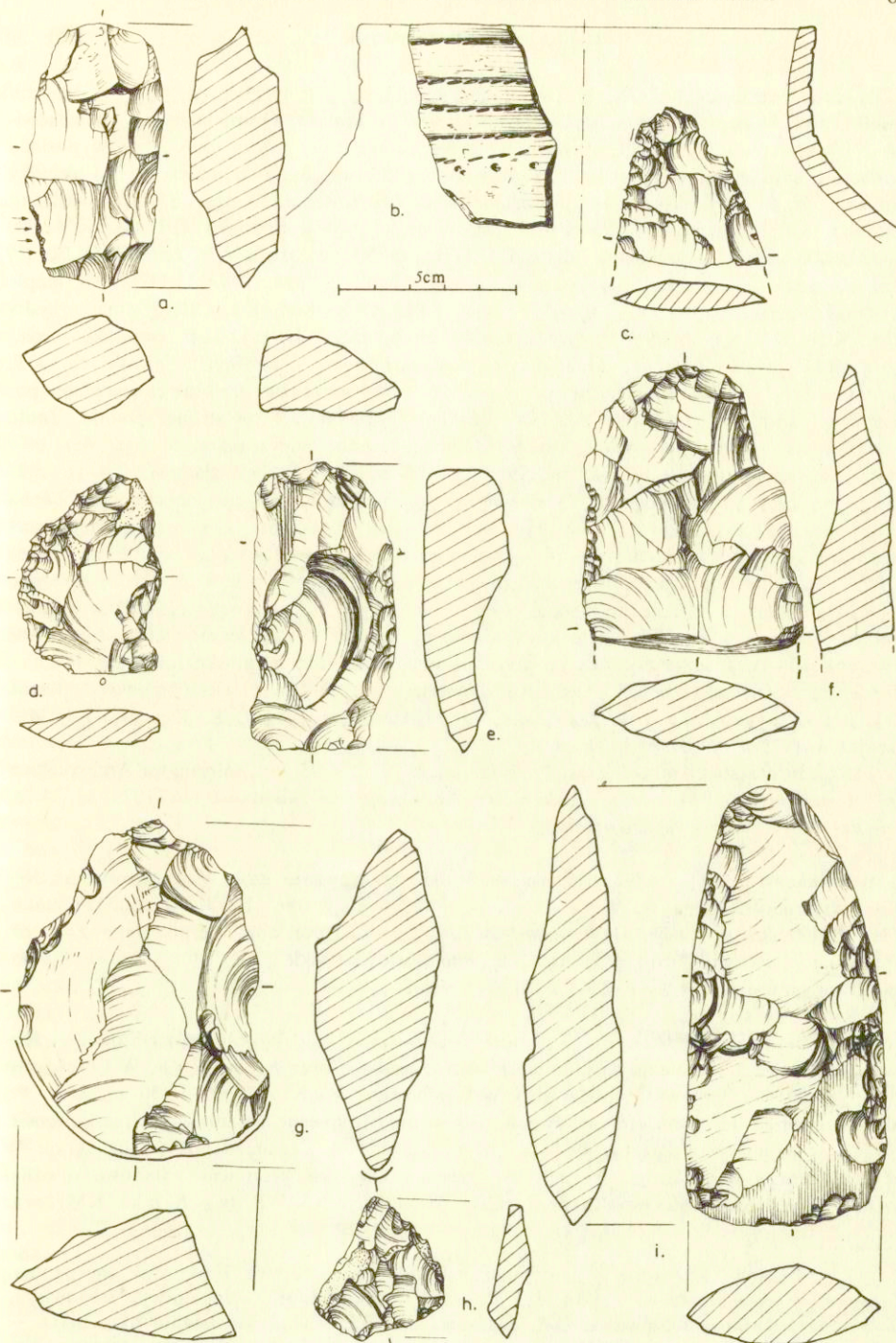
Flint artifacts

Opracowana przez B. Balcera osada kultury mierzanowickiej w Mierzanowicach zyskała miano osady produkcyjnej¹⁴. Występowanie wymienionych zabytków oraz licznych krzemienianych odpadków produkcyjnych na stanowiskach w Wojciechowicach i innych miejscowościach tego mikroregionu świadczy o tym, że proces obróbki krzemienia odbywał się również i na tamtych osadach. Należy zatem domniemywać, że proces specjalizacji wewnątrzgrupowej zachodził nie tylko w obrębie kompleksu osad wg modelu: 1 osada produkcyjna + kilka osad użytkowników, lecz przede wszystkim wewnątrz poszczególnych osiedli. Znalezione półwytwory narzędzi dowodzą, że dalsza ich obróbka odbywała się na terenie konkretnych osiedli.

Fragmenty noży sierpowatych, które zazwyczaj spotyka się w inwentarzach grobów, znajdowane w Wojciechowicach na powierzchni kilku stanowisk (ryc. 7b; 8f, i; 10c), wskazują na powszechność ich użytkowania przez mieszkańców tych osiedli. Fragment noża sierpowatego z krzemienia czekoladowego ze stan. III w Wojciechowicach (ryc. 8f) poświadcza swoją najbliższą i jak na razie jedyną analogię w narzędziu z badanego grobu 59 ze stan. I w tej miejscowości, natomiast krzemienne graca górnicza (ryc. 10g) znaleziona na stan. VI w Wojciechowicach ma analogie w zabytkach z osad kultury mierzanowickiej w Stokach Starych oraz z terenu wczesnobrązowych kopalń krzemienia w Rudzie Kościelnej, stan. Księża Rola, Borowni i Ożarowie¹⁵. Jej odkrycie pozwala stwierdzić, iż z osady tej pochodzili bezpośredni użytkownicy kopalni.

¹⁴ B. Balcer, *Osada kultury mierzanowickiej na st. 1 w Mierzanowicach, pow. Opatów, WA*, t. 42: 1977, s. 205.

¹⁵ Informacja ustna J. Budziszewskiego.

Ryc. 10. Wojciechowice, stan. VI, woj. Tarnobrzeg. Wyroby krzemienne (a, c-i), fragment ceramiki (b)

Rys. J. Bąbel, H. Łęgowiecka

Flint artifacts (a, c-i), potsherd (b)

KATALOG STANOWISK¹⁶

1. **Wojciechowice**, stan. I. LOK. Na zboczach i kulminacji ostrogi lessowej, po obu stronach szosy łączącej Wojciechowice ze Stodolami. Pole SHR – Śmiłów, Gospodarstwo Wojciechowice. WLK. ST. 570×270 m. UW. Całe wzgórze, kulminacja i górna część stoków posiada jednolitą ciemną glebę (warstwa kulturowa), na której powierzchni znajdują się bryły i okruchy wapienne, granitowe i piaskowcowe posiadające ślady użytkowania. W części SW stanowiska – ceramika KT (3), narzędzie krzemienne (5), w części NW – ceramika OR (4), KM (2), narzędzia kamienne i krzemienne (6-10, 12). W części NE, za szosą – fr. ceramiki KPL (1) oraz narzędzie krzemienne (11). Stanowisko to posiada nr inw. PMA-II-7371. Na mapie Z. Krzaka oznaczone jest nr. 2. Ch. ST. Osady KPL, KAK, KM, KT, OR, Ś, cementarzyska KPL, KCS, KM, Ch-V. INW. 1 – fr. ceramiki, niech., niezd. KPL. 2 – fr. ceramiki, niech., niezd. KM. 3 – fr. ceramiki zdobiony pasmem poziomych i ukośnych linii rytych. KT. (ryc. 6a). 4 – 2 fr. niech., niezd. ceramiki. OR. 5 – narzędzie wielorakie (zgrzebło poprzeczne + wiertnik) z odłupka z k. św. Łuskanie rylnikowate na stronę spodnią. Żądło wiertnika umieszczone prostopadle do osi odłupka, łuskane naprzemianległe (ryc. 6e). 6 – tłuk krawędziowy dyskowaty z k. św. 7,0×7,1×4,6 cm. 7 – siekiera gładzona 3 – śc. z k. pas. Ostrze częściowo uszkodzone. Gładzenie przy ostrzu i częściowo przy obuchu. Na obuchu ślady tłuczenia. 5,0×3,15×2,2 cm. (ryc. 6c). 8 – tłuk dyskowaty z k. oż. z zachowaną częściowo korą, 8,8×6,3×5,2 cm. 9 – tłuk dyskowaty, krawędziowy z odłupa z k. pas. 5,6×5,1×2,0 cm. 10 – pseudowiór łuskany z k. pas. Łuskanie boków na stronę spodnią. 6,4×3,0×1,6 m. 11 – fr. jednostronnej płyty szlifierskiej z czerwonego piaskowca kwarcytowego. Na stronie spodniej lekkie ślady tarcia, na bokach ślady tłuczeń. 9,0×6,6×3,0 cm (ryc. 6b). 12 – drapacz z odłupka powierzchniowego z k. czek. Drapisko łukowate, łuskanie strome na stronę wierzchnią. 5,0×2,2×1,34 cm (ryc. 6d). BAD. powierzchniowo Z. Krzak w latach 60, wykopaliskowo A. Gardawski i J. Miśkiewicz w 1964 r., K. Kowalski i J. Miśkiewicz w 1972 r., J. Bąbel w latach 1973-1975.

LiT. „Informator Archeologiczny”. Badania rok 1973: s. 75-76; „Informator Archeologiczny”. Badania rok 1974: s. 73; „Informator Archeologiczny”. Badania rok 1975: s. 74-75; Krzak, *Nowe stanowiska neolityczne...*

2. **Wojciechowice**, pkt 1. LOK. 250 m na N od skrzyżowania szos Wojciechowice-Stodoły i Kunice-Stodoły, 50 m na W od szosy, w siodle między stan. I i II, u podnóża stoku. CH. ST. Znaleźisko luźne. INW. Wczesna forma zaczątkowa noża sierpowatego z k. oż. obrabiana obustronnie. Negatywy szerokie, bite twardym tłukiem. Po obu stronach fr. powierzchni naturalnej. 16,1×10,2×4,1 cm (ryc. 7a).

3. **Wojciechowice**, stan. II. LOK. Tuż przy skrzyżowaniu szos Wojciechowice-Stodoły i Kunice-Stodoły, na N od niego, na kulminacji ostrogi lessowej oraz na stokach S, W i częściowo N. Pole SHR – Śmiłów Gospodarstwo Wojciechowice. WLK. ST. 200×150 m. UW. Po obu stronach drogi, najwięcej na W od niej – bryły wapienne, granitowe i piaskowcowe. Na W od drogi odłupki i okruchy z k. oż. (nie zbierano). Ceramika OR (1) na skraju W oraz po obu stronach drogi. W części SE zebrano wszystkie krzemienie. Stanowisko oznaczone jest na mapie Z. Krzaka nr 1. CH. ST. Osady NN/WB (wg Krzaka KM) oraz

¹⁶ W katalogu zastosowano następujące skróty: nazwy kultur i okresów wg ogólnie stosowanego systemu (por., J. Bąbel, *op. cit.*, s. 539), LOK. – lokalizacja stanowiska, WLK. ST. – wielkość stanowiska, UW. – uwagi, CH. ST. – charakter stanowiska, BAD. – badal(a), LIT. – literatura, INW. – inwentarz, niech. – niecharakterystyczny, niezd. – niezdobiony, r. s. krzem. – różny surowiec krzemienisty, k. pas. – krzemień pasiasty, k. oż. – krzemień ożarowski, k. św. – krzemień świeciechowski, k. czek. – krzemień czekoladowy, fr. – fragment, 2-śc. – dwuścienna, 3-śc. – trójścienna, 4-śc. – czworościenna, 2-b. – dwubiegowy.

OR. INW. 1 – 5 fr. ceramiki, niech., niezd. i 1 fr. wylewu naczynia. OR. 2 – 3 odlupki, z k. pas. 1, k. św. 2. 3 – 2 odpadki nieokr., z k. oż. 1., k. św. 1. BAD. Powierzchniowo Z. Krzak, 1960-1973 r.

LIT. Krzak, *Nowe stanowiska...*

4. **Wojciechowice**, stan. III. LOK. Tuż przy skrzyżowaniu szosy Wojciechowice-Stodoły i drogi polnej Koszyce-Kunice, na N od drogi, na kulminacji i na stokach W, N i S ostrogi lessowej. Pole SHR – Śmiałów Gospodarstwo Wojciechowice. WLK. ST. 420×200 m. UW. W części SW stanowiska – fr. ceramiki KM (1-2) i KT (3). W części środkowej ceramika WB. Na stoku S, w części SW, środkowej i E – fr. noży sierpowatych (10-11). W części W – półwytwór siekiery krzem. (4). Ceramika znajdowała się głównie na przejściu kulminacji ostrogi w stok S. Na zboczu N pojedyncze krzemienie (r. s. krzem.). Za szosą na E – odlupki z k. pas., fr. półwytworu siekiery krzem. (5), brak ceramiki. W części E, przy drodze – fr. płyty szlifierskiej (14), płaszcze krzem. (6). W części SE (głównie) i w pobliżu drogi – bryły wapienne. Stanowisko to posiada nr 3 na mapie Z. Krzaka. CH. ST. Osady KM i KT. INW. 1 – fr. wylewu naczynia z plastycznym guzikiem. Śr. wylewu 17 cm. KM. 2 – 2 niech., niezd. fr. ceramiki. KM. 3 – fr. ceramiki zdobiony paskami pionowych żłobków. KT (ryc. 8h). 4 – nieudany półwytwór asymetrycznej siekiery 2-śc. z k. pas. (7, 6)×6,2×3×2,5 cm (ryc. 8a). 5 – fr. półwytworu siekiery (?) 2-śc. z k. pas. użytkowanego częściowo jako tłupek krawędziowy. Część przy ostrzu obtracona. 6,5×4×1,7×2,6 cm (ryc. 8j). 6 – asymetryczne jednozadziorowe płaszcze z k. pas. Na granicach negatywów po obu stronach i częściowo na krawędziach bocznych ślady gładzenia. 7,7×4,2×1,7 cm (ryc. 8e). 7 – nieokreślona forma rdzeniowa z okrucha korowego z k. oż. 8 – fr. odlupka łuskanego korowego z k. oż. Część przyszczkowa odłamana. 9 – fr. zgrzebła podłużnego z k. czek. Część przyszczkowa odłamana. 3,8×4,1×0,75 cm (ryc. 8g). 10 – wierzchołek noża sierpowatego z k. oż. Powierzchnia wyświecona, na stronie spodniej granie negatywów zatarte. Krawędź ostrza wyszczerbiona i zagładzona. Na krawędzi tyłca ślady świeżej naprawy (4,77)×(3,25)×0,76 cm (ryc. 8i). 11 – dolna część noża sierpowatego z k. czek. Obie strony wyświecone (7)×4,4×1,2 cm (ryc. 8f). 12 – 2 pazury z odlupków z k. św. (ryc. 8c-d). 13 – odlupek powierzchniowy (powierzchnia eoliczna) z k. św., łuskany na stronę spodnią. 14 – fr. jednostronnej płyty szlifierskiej z piaskowca kwarcytowego. 11×6×2,2 cm (ryc. 8b). BAD. powierzchniowo Z. Krzak, 1960-1973 r.

LIT. Krzak, *Nowe stanowiska...*

5. **Wojciechowice**, pkt 2. LOK. Ok. 300 m na S od zabudowań SHR w Wojciechowicach, tuż przy szosie, na W od niej. Pole SHR – Śmiałów Gospodarstwo Wojciechowice. UW. Na całej powierzchni ostrogi lessowej, na jej grzbiecie i u podnóża – rozrzucone bryły i płyty wapienne. Na kulminacji ciemne plamy. CH. ST.? INW. Odlupki z k. pas. (nie zabrano).

6. **Wojciechowice**, stan. IV. LOK. Bezpośrednio na obszarze przyległym na S do zabudowań SHR i starego parku, na grzbiecie ostrogi lessowej oraz na jej stokach W i S. Pole SHR – Śmiałów Gospodarstwo Wojciechowice. WLK. ST. 370×120 m. UW. Na kulminacji ostrogi warstwa kulturowa – ciemna gleba. W E części stanowiska odlupki z k. pas., k. oż., k. św., k. czek. Pojedyncze odlupki wystąpiły w części SW. Ceramika WŚ i Ś w części środkowej i SW (1-2). Bryły wapienia w częściach E, SW i W aż do podnóża ostrogi. W części SW znajdowała się duża (40×16×16 cm) bryła wapienna z widocznymi na niej śladami „Jamania”. W części E i SW – duże fr. kamiennych płyt szlifierskich (nie zabrano). Stanowisko to oznaczone jest nr. 4 na mapie Z. Krzaka. Wg informacji kierownika SHR w 1973 r., pracowników SHR i naczelnika gminy w 1983 r., pod koniec lat 60 podczas budowy budynku administracyjnego SHR natrafiono na groby szkieletowe wyposażone w naczynia gliniane. Zwłoki przykryte były w okolicy głowy dużą płytą piaskowca. CH. ST. Osada NN/WB (wg Krzaka KM), osady WŚ i Ś, cmentarzysko KAK lub KM. INW. 1 – 5 niech.,

niezd. fr. ceramiki. WŚ. 2 – fr. wylewu naczynia niezd. Śr. 18 cm. WŚ (VII-VIII w. n.e.).
BAD. powierzchniowo Z. Krzak, 1960-1973 r.

LIT. Krzak, *Nowe stanowiska...*

7. **Wojciechowice**, stan. V. LOK. Bezpośrednio na obszarze przylegającym od strony N do starego parku przy budynkach SHR, na kulminacji i stoku W ostrogi lessowej. WLK. ST. 300×100 m. UW. W części E – ceramika KPL (1-3), w części W stanowiska – krzemienie (6-11), na całym obszarze stanowiska ceramika OR (4-5). CH. ST. Osady KPL i OR. INW. 1 – 5 niech., niezd. fr. ceramiki KPL. 2 – fr. przydenny ceramiki KPL. 3 – fr. niech., niezd. ceramiki KCMal. (?) lub KPL. 4 – 2 fr. ceramiki niezd., w tym 1 z przejścia szyi w brzusiec naczynia. OR. 5 – fr. ceramiki zdobiony ornamentem paznokciowym. OR. 6 – łuszczeń 2-b. z niewielkiej kongrecji k. pas. 5,1×4,6×2,6 cm (ryc. 9a). 7 – łuszczeń 2-b. z k. pas. 8 – drapacz z wióra z k. św. Drapisko lekko skośne, łukowate. Łuskanie strome. Boki przy drapisku łuskane na stronę spodnią. 4,4×2×0,8 cm (ryc. 9b). 9 – odłupek z siekiery gładzonej z k. św. 10 – 2 odłupki. z k. pas. 1. z k. czek. 1 (powierzchniowy, korowy). 11 – 12 odpadki nieokr.: z k. nieokr. 1, k. czek. 1 (powierzchniowy).

8. **Wojciechowice**, pkt 3. LOK. Na stoku N ostrogi lessowej, w pobliżu stan. V. CH. ST. Znaleźisko luźne. INW. Fr. noża sierpowatego z k. oż., obustronnie obłamany. Jedna krawędź wyszczerbiona, obie strony wyświecone (3,4)×4,3×0,95 cm (ryc. 7b).

9. **Wojciechowice**, stan. VI. LOK. Na polach przyległych do zabudowań wsi Wojciechowice, położonych wzdłuż drogi Wojciechowice z Mierzanowicami. Na stokach W, SW i S ostrogi lessowej. Pole Józefa Kukieli i sąsiednie. WLK. ST. 370×120 m. UW. W części W stanowiska – odłupki z k. pas., półwytwory narzędzi krzem. (5-6, 8), siekiera krzem. (4), krzem. graca górnicza (11), fr. ceramiki KT (3) i KM (2). Na stoku S odłupki z r. s. krzem. W części SE – fr. noża sierpowatego (7) i ceramika KM (1). Odłupki krzem. rozrzuczone są dość równomiernie po całej powierzchni stanowiska. Kukiela Józef podarował do zbiorów PMA siekiere krzem. (4). Odłupków krzem. nie zbierano. CH. ST. Osady KM i KT. INW. 1 – 2 fr. wylewu i szyi amfory zdobionej odciskami prawoskrętnego sznura a pod nimi rzędem dołków odciskanych patykiem. Śr. wylewu 13 cm. KM (ryc. 10b). 2 – 2 niech., niezd. fr. ceramiki KM. 3 – 2 fr. ceramiki zdobionej pasmami poziomymi łukowatych żłobków. KT. 4 – asymetryczna siekiera 2-śc. z odłupa z k. pas., wykonana prawdopodobnie z półwytworu noża sierpowatego. Krawędzie obucha, boków i część przy ostrzu – gładzone. Ostrze wyszczerbione, częściowo współcześnie. 12,6×5,9×5,3×2,8 cm (ryc. 10i). 5 – nieudany półwytwór siekiery 3-śc. ze zniszczonej gładzonej siekiery 4-śc. z k. pas., użytkowany jako tłuk krawędziowy. 8,4×5,3×2,5 cm (ryc. 10e). 6 – nieudany półwytwór siekiery 2-śc. z k. oż. użytkowany jako tłuk krawędziowy. 7,5×3,7×2,9 cm (ryc. 10a). 7 – wierzchołek noża sierpowatego z k. oż. Obie strony lekko wyświecone, krawędzie boczne częściowo wyszczerbione i lekko starte przy wierzchołku. 4,4×4,4×0,9 cm (ryc. 10c). 8 – złamany wczesny półwytwór noża sierpowatego z k. oż. (8,3)×6,2×2,4 cm (ryc. 10f). 9 – zgrzebło łukowate, podłużne z odłupka powierzchniowego z k. pas. Łuskanie półstrome na stronę wierzchnią (ryc. 10d). 10 – asymetryczna graca górnicza z odłupa częściowo powierzchniowego z k. pas. Owalna krawędź ostrza bardzo silnie starta. 9,6×7×4 cm (ryc. 10g). 11 – odłupek łuskany z k. pas. 12 – łuszczeń 2-b z k. czek. (ryc. 10h). 13 – złamany obustronnie wiórek z k. pas. 3,1×1,8×0,45 cm.

10. **Wojciechowice**, stan. VII. LOK. Na N od drogi z Wojciechowic do Mierzanowic, ok. 130 m na NW od kościoła w Wojciechowicach, na kulminacji i częściowo na stoku W ostrogi lessowej. WLK. ST. Ok. 200×200 m. UW. Stanowisko było zakryte i słabo widoczne podczas badań. Na stoku ostrogi – pylista oranina, na kulminacji – ozimina. Na kulminacji w miejscach odsłoniętych – pojedyncze odłupki z r. s. krzem. (pas., św., czek.), fr. ceramiki WB. Zabytków nie zbierano. Stanowisko jest oznaczone nr. 5 na mapie Z. Krzaka.

CH. ST. Osada WB (wg Krzaka KM). BAD. powierzchniowo Z. Krzak, 1960-1973 r.

LIT. Krzak, *Nowe stanowiska...*

11. **Wojciechowice**, stan. VIII. LOK. Po obu stronach szosy do Bidzin, przy szkole w Wojciechowicach. WLK. ST. Ok. 90 × 90 m. UW. Wg informacji Józefa Kukieli, przed wojną odkopywano tam „czarne urny”. Zabytki z tego stanowiska znajdują się w PMA w Warszawie (nr inw. II-3968), zametrykowane zostały przez K. Salewicza jako dar Michalskiego. Na stanowisko to natrafiłem w 1973 r. podczas badań prowadzonych w Wojciechowicach na stanowisku I. Widoczne były podówczas w profilach poszerzanej drogi na przestrzeni kilkudziesięciu metrów ciemne jamy z fr. ceramiki KAK. Wg K. Kowalskiego na stanowisku tym miał się znajdować również pojedynczy zabytek KM. CH. ST. Osada KAK, osada (?) KM.

LIT. K. Kowalski, *Materiały do badań neolitu w Polsce*, Mat. SiW, t. 3: 1975, s. 67, ryc. 8c: 5h, f.

12. **Stodoły**, stan. I. LOK. 250 m od skrzyżowania szos Wojciechowice-Stodoły i Kunice-Stodoły, bezpośrednio na SW od szosy, na kulminacji i na stoku NE ostrogi lessowej. WLK. ST. 200 × 120 m. UW. Na całym stanowisku – ceramika OR, na kulminacji ceramika WB. Zabytków nie zbierano. CH. ST. Osady WB (wg Krzaka KM) i OR. BAD. powierzchniowo Z. Krzak, 1960-1973 r.

LIT. Krzak, *Nowe stanowiska...*

13. **Mierzanowice**, stan. I. LOK. Na kulminacji wzgórza, w widłach Gierczanki i cieką wodnego, na N od skrzyżowania dróg z Wojciechowic do Mierzanowic i z Wojciechowic do Koszyc. WLK. ST. I i IV – ponad 1,7 ha. UW. Na powierzchni brak zabytków. Stanowisko to bezpośrednio przylega od strony E do stanowiska IV. Wykopaliskowo przebadano tu ponad 1 ha terenu. Stanowisko to posiada w PMA nr inw. II-7740. BAD. wykopaliskowo K. Salewicz w latach 1936, 1938. CH. ST. Osady KAK, KM, cmentarzyska KAK, KZ, KCS, Ch-V i KM.

LIT.: „Z otchłani wieków”, R. 11: 1936, z. 10-11, s. 141-142; K. Salewicz, *Tymczasowe wyniki badań przedhistorycznych w Mierzanowicach (pow. opatowski, woj. kieleckie)*, „Z otchłani wieków”, R. 12: 1937, z. 4-5, s. 39-59; tenże, opracowanie grobów z cmentarzyska na stan. I w Mierzanowicach. Praca bez tytułu, Maszynopis, Archiwum PMA; B. Balcer, *Osada kultury amfor kulistych na stanowisku I w Mierzanowicach, pow. Opatów*, „Materiały Starożytne”, t. 9: 1963, s. 99-141; tenże, *Osada kultury mierzanowickiej na st. I w Mierzanowicach, pow. Opatów*, WA, t. 42: 1977, s. 175-212; A. Uzarowiczowa, *Groby kultury ceramiki sznurowej z cmentarzyska wielokulturowego w Mierzanowicach, pow. Opatów*, WA, t. 35: 1970, s. 201-234; J. Bąbel, *Groby neolityczne ze st. I w Mierzanowicach, woj. tarnobrzeskcie*, WA, t. 44: 1979, s. 67-86.

14. **Mierzanowice**, stan. IV. LOK. Zachodnia część tego stanowiska przylega bezpośrednio do stan. I. Pola J. Żurka, S. Krakowiaka i sąsiednie. UW. Stanowisko to ma w PMA nr inw. II-8086. CH. ST. Osady KAK, KZ, Ch-V i KM. BAD. wykopaliskowo A. Gardawski i J. Miśkiewicz w 1957 r., L. Wrotek w 1959 r.

LIT.: A. Gardawski, J. Miśkiewicz, *Sprawozdania z badań podjętych w 1957 r. w miejscowości Mierzanowice, pow. Opatów*, WA, t. 25: 1958, s. 322-338; L. Wrotek, *Sprawozdanie z prac wykopaliskowych przeprowadzonych w 1959 r. na stan. 4 w Mierzanowicach, pow. Opatów*, Spraw. Arch., t. 13: 1961, s. 23-28.

15. **Mierzanowice**, stan. II. LOK. Na północ od stan. I, na grzbiecie ostrogi lessowej, w widłach Gierczanki i cieką wodnego. CH. ST. Znaleźisko luźne KM. BAD. powierzchniowo K. Salewicz, 1936 r.

LIT. Salewicz, *Tymczasowe wyniki...*, s. 57, 59.

16. **Mierzanowice**, stan. III. LOK. Ok. 500 m na SE od stan. I, na niewielkim wzniesieniu, u podnóża lessowego wzniesienia opadającego na E ku Gierczance, przy drodze z Wojciechowic do Mierzanowic. WLK. ST. Ok. 3,5 ha. CH. ST. Osady KAK, NN, KŁ (IV okr. br. – H), OR, WŚ, Ś. UW. Dwa wykopy założone w latach 1958-1959 znajdowały się w odl. 160 m na NW od zakrętu drogi do Mierzanowic i 30 m na W od tego zakrętu. Materiały z tego stanowiska posiadają w PMA nr inw. II-2185, III (IV) V-378. BAD. wykopaliskowo K. Salewicz w 1937 i 1938 r., M. Miśkiewicz, 1958-1959 r.

LIT.: K. Salewicz, *Ogólne wyniki badań archeologicznych przeprowadzonych w 1938 r. z ramienia Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie na terenie województwa kieleckiego*, „Z otchłani wieków”, R. 14: 1939, z. 7-8, s. 93-97; M. Miśkiewicz, *Wyniki prac wykopaliskowych w Mierzanowicach, pow. Opatów, przeprowadzonych w r. 1958*, WA, t. 26: 1959, s. 189-193; ta sama, *Osada z okresu rzymskiego w Mierzanowicach, pow. Opatów*, „Materiały Starożytne”, t. 7: 1961, s. 255-287; ta sama, *Wyniki prac wykopaliskowych prowadzonych w latach 1958 i 1959 na osadzie z okresu rzymskiego w Mierzanowicach, pow. Opatów*, „Materiały Starożytne”, t. 8: 1962, s. 385-411; J. Miśkiewicz, *Osadnictwo ludności kultury lużyckiej w Mierzanowicach, pow. Opatów*, WA, t. 27: 1961, s. 318-321.

17. **Mierzanowice**, stan. V. LOK. 300 m na S od skrzyżowania dróg z Wojciechowic do Mierzanowic i do Koszyc, na kulminacji wzniesienia, na S od stan. I. Pola Z. Gawlika, S. Wiśniewskiego, R. Ziółkowskiej i M. Grad. WLK. ST. Ponad 1 ha (?). CH. ST. Cmentarzyska KPL, KCS, OR, osady KPL, KAK i OR. BAD. powierzchniowo A. Gardawski w 1957 r., wykopaliskowo L. Wrotek w latach 1960-1962, T. Dąbrowska i T. Liana w 1962 r.

LIT.: L. Wrotek, *Sprawozdanie z prac wykopaliskowych na stanowisku 5 w miejscowości Mierzanowice, pow. Opatów*, Spraw. Arch., t. 14: 1962, s. 63-73; ta sama, *Sprawozdanie z prac wykopaliskowych na st. 5 w Mierzanowicach, pow. Opatów w 1961 r.*, Spraw. Arch., t. 15: 1963, s. 57-64; ta sama, *Sprawozdanie z prac wykopaliskowych na st. 5 w Mierzanowicach, pow. Opatów, w 1962 r.*, Spraw. Arch., t. 16: 1964, s. 47-52; ta sama, *Groby szkieletowe z późnego okresu rzymskiego odkryte na st. 5 w Mierzanowicach, pow. Opatów*, WA, t. 32: 1966-1967, s. 547-548.

Państwowe Muzeum Archeologiczne
w Warszawie

JERZY BĄBEL

VERIFICATION SURFACE SURVEY IN THE SURROUNDINGS OF THE VILLAGES OF MIERZANOWICE AND WOJCIECHOWICE, TARNOBRZEG PROVINCE

Verification surface survey was carried out in the Gierczanka valley in the surroundings of the villages: Mierzanowice, Wojciechowice and Stodoły, Wojciechowice commune, Tarnobrzeg province. The investigations were conducted on behalf of the State Archaeological Museum from 20 to 22 April, 1983. As a result the following sites have been discovered or verified: 3 sites of the Funnel Beaker culture, 7 of the Globular Amphorae culture, 13 sites and find-spots of the Mierzanowice culture, 2 sites of the Chłopice-Veselé group, 2 of the Złota culture, 3 of the Corded Ware culture, 3 of the Trzciniac culture, 1 of the Hallstatt period, 6 of the Roman period, 2 of the Early Middle Ages, 3 medieval sites, 1 site from the turn of the Neolithic and EBA, 1 site of undetermined culture (fig. 1).

The Gierczanka basin is remarkable for the exceptional abundance of settlement traces of the Mierzanowice culture (fig. 2). Of the 80 sites of this culture known from the Sandomierz Upland as many as 20 have been recorded within the radius of 5 km from site I at Wojciechowice. The Mierzanowice sites on the river Gierczanka range from 1.7 to 15 ha in size. They are usually situated on prominent features of surface relief, difficult of access on three sides. The Mierzanowice sites in the area in question include flat inhumation cemeteries (Mierzanowice site I, Wojciechowice site I), inhumation barrow cemeteries (Stodoly) and cremation flat cemeteries (Stodoly).

Materials collected on the surface of the Mierzanowice sites indicate that specialization of flint working inside the groups took place within many settlements situated in this region which yielded both mining tools (fig. 10g) and numerous half-finished implements used in domestic activities. Fragments of flint sickle-like knives (figs 7b, 8f, i, 10c) from the sites at Wojciechowice attest developed farming economy.

